

Subject Area
Philosophy

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 99

PP: 2108-2114

Arrival

09 May 2022

Published

30 June 2022

Article ID Number

62883

Article Serial Number

25

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.62883>**How to Cite This Article**

Maral, K. (2022).

“Wittgenstein Felsefesinde Kesinliğin Rolü” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:99; pp:2108-2114

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Wittgenstein Felsefesinde Kesinliğin Rolü**The Role Of Certainty In Wittgenstein's Philosophy**Kürşat MARAL¹ ¹ Yüksek Lisans Öğrencisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Samsun, Türkiye**ÖZET**

Wittgenstein, kesinlik konusundaki görüşlerini, Moore'un düşüncelerinin eleştirisinden hareketle ortaya koyar. Ona göre Moore'un ortaya koyduğu önermeler, dil oyunlarımızın temelleridir ve onun yaklaşımı bu temelleri kuşkuya açık hale getirir. Oysa bu temellerden kuşku duymanın haklı bir gerekçesi yoktur. Onlardan kuşku duyulması, tüm rasyonel düşünce sistemini tehlikeye sokar; çünkü rasyonel düşünce, aslında bu temeller üzerinde yükselir. Bazı özel durumlarda bu temeller değişebilir; bu değişimle beraber, temeller yerini başka temellere bırakır. Aynı zamanda kesinlik de kendi içinde, öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayrılır. Öznel kesinlik, bireysel emin oluşu, bir şeyden hiç kuşku duyulmamasını ifade ederken; nesnel kesinlik, nesnel bir temele dayandığı için kuşkunun olmadığı durumları ifade eder. Burada bireysel inançlar öznel kesinliğe, kuşkunun mümkün olmadığı durumlar da nesnel kesinliğe denk düşer. Bu makalede birbiriyle bağlantılı iki şey yapılmaya çalışılacaktır. İlk olarak Wittgenstein'in Moore eleştirisi üzerinden geliştirdiği kuşku ve kesinlik kavramlarını çözümlenecektir. İkinci olarak ise Wittgenstein'in yaptığı çözümlenmenin realiteye uygunluğunu gerek bilim tarihi gerekse realiteden örneklerle gösterilmeye çalışılarak, bir Wittgenstein savunusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil oyunları, Kesinlik, Kuşku, Nesnel, Öznel, Temel önermeler**ABSTRACT**

Wittgenstein presents his views on certainty from a critique of Moore's ideas. According to him, the propositions put forward by Moore are the foundations of our language games, and his approach makes these foundations open to doubt. However, there is no justification for doubting these foundations. Suspicion of them endanger the entire system of rational thought; because rational thought actually rises on these foundations. In some special cases these foundations may change; With this change, the foundations leave their place to other foundations. At the same time, certainty is also divided into two as subjective and objective. While subjective certainty expresses individual certainty, no doubt about anything; Objective certainty refers to situations where there is no doubt because it is based on an objective basis. Here individual beliefs correspond to subjective certainty, and where doubt is not possible, to objective certainty. This article will attempt to do two related things. First of all, the concepts of doubt and certainty developed by Wittgenstein over Moore's criticism will be analyzed. Secondly, a Wittgenstein defense will be made by trying to show the relevance of Wittgenstein's analysis to reality with examples from both the history of science and reality.

Keywords: Basic statements, Certainty, Doubt, Language games, Objective, Subjective**1. GİRİŞ**

Ludwig Wittgenstein'in kesinlik üstüne olan görüşlerini iki adımda değerlendirebiliriz: O, ilk olarak kesinliği, kuşku duymayla bağlantılı bir şekilde ve “dil oyunları” teorisyle ilişkili olarak ele alır. İkinci olarak o, Moore eleştirisinden hareket eder. Böylelikle, temellerden¹ kuşku duymanın saçma olduğunu göstermeye yönelir. Moore, “A Defence Of Common Sense” adlı makalesinde, kesin olarak bildiğini iddia ettiği bazı şeyleri sıralamıştır. Bu önermelerden bazıları, belirli bir zamanda doğduğumuz, ellerimizin olduğu gibi öne sürümler içerir (Moore, 2005: 1). Daha genel bir deyişle Moore, insanın kendisine yönelik olan empirik önermelerin, kuşkusuz bir şekilde bilebileceğini iddia eder ve bu türden bir bilginin, sağduyu bilgisi olarak görülebileceğini söyler. O, böyle bir savlamadan hareketle, aslında kuşkucuların dış dünyaya ilişkin savlamalarının tutarsız ve yanlış olduğunu göstermeye çalışır. Bu türden önermeler, herkes tarafından sağduyu vasıtasıyla bilinebilecek önermelerdir; dolayısıyla bu önermelerden kuşku duymak mümkün değildir. Çünkü bu türden önermelerin reddedilmesi, bu önermelerin reddedildiği önermelerin de reddedilmesini gerektirir. Üzerinde konuşabilmek için dünyanın ve içerisindeki şeylerin olmadığını söylediğimiz durumda, aslında olmayan birisi olarak olmayan bir şey üstüne konuşmuş oluruz ki, bu da dilsel bir paradoksa yol açar (Morkoç, 2021: 113). Wittgenstein açısından burada sorunlu olan şey, bu tür şeylerin kesin olarak bilindiğinin vurgulanmasıdır. Çünkü bu türden yargılar, temel kabullerimizi kuşkuya açık hale getirir. Oysa Wittgenstein açısından bunlar dil oyunlarının temelinde bulunurlar; bu sebeple kuşkunun konusu değildirler. Kuşku, bir şeye dair olan kuşkudur ve kuşku oyununun kendisi de

¹ Aslında daha sonra değineceğimiz bir konuya, şimdi yeri gelmişken kısa bir değinmek gereklidir. Burada özellikle temel önermeler yerine temeller kavramını kullanıyoruz. Çünkü Wittgenstein, bunların önerme olmadığını açık bir şekilde belirtir. Dolayısıyla temel önermeler yerine temeller demek daha doğru olacaktır.

kesinliği varsayar (*KÜ*: 115)². Moore'un yaptığı iş, tüm dil oyunlarının temelini sarsar. Çünkü dil oyunları, bu gibi temeller üzerine inşa edilmiştir. Aynı zamanda rasyonel bilginin temelinde de bu türden önermeler yatmaktadır. Örneğin "İki elim var" önermesinin tersi yanlış değil, saçmadır, çünkü ellerimin olduğunun doğrulanmaya ihtiyacı yoktur. Nitekim Moore da böyle düşünür; fakat o ayrıca bu önermeyi "bildiğini" öne sürer. Aslında onun bu türden temelleri bildiğini iddia etmesi, bilmek fiilin yanlış kullanımına bir örnektir; çünkü "bilmek" fiili, yalnızca bir şeyin bilindiği durumları değil aynı zamanda bildiğimizi sandığımız durumları da ifade eder (*KÜ*: 12). Bu durum, aynı zamanda öznel olanla nesnel olanın birbirine karışmasına da sebep olur.

Kesinlik konusunda ortaya çıkan sorunlar, öznel olarak emin olduğumuz şeylerin, herkes için de öyleymiş gibi ortaya sürülmesinden kaynaklanır. Bu sebeple Wittgenstein kesinliği *öznel* ve *nesnel* olmak üzere ikiye ayırmıştır (*KÜ*: 194). Öznel kesinlik, kişisel olarak tam ikna olmayı ve o konuda doyurulmuş bulunmayı ifade ederken; nesnel kesinlik, yanlışlığın olanaklı olmadığı nesnel durumları ifade eder. Nesnel kesinlik, dil oyunlarının temelinde bulunur. Yani dil oyunlarının temeli ve dil oyununun kuralları nesnel olarak kesindir. Diğer tüm bilginiz, bu temeller üzerine inşa edilir. Wittgenstein'a göre, burada kesinlik ile zorunluluğu da ayırmak gerekir.³ Kesin denilen şeyler zaman içerisinde değişebilmektedir. Bu değişim, zaman içerisinde dil oyunlarının değişmesiyle birlikte gerçekleşir. Ancak çoğunlukla mantık ve matematik alanında geçerli olan zorunlulukta bir değişim söz konusu olmaz.⁴ Wittgenstein'ın kesinlik ve kuşku üzerine görüşlerine derinleştirmeden önce, onun felsefesinin temel dayanağı durumunda olan dil oyunlarına ana hatlarıyla bakmak gerekmektedir. Çünkü o sorunu, tümüyle dil oyunları teorisi kapsamında irdeler.

2. DİL OYUNLARI TEORİSİ

Wittgenstein'ın ikinci dönem eseri olarak kabul edilen *Felsefi Soruşturmalar*'ın, genellikle gündelik dil incelemesi olduğu söylenir. Bu büyük oranda doğru olsa da eksik bir nitelemedir Wittgenstein bu eserinde gündelik dil incelemesi yaparken, ilk döneminde *Tractatus Logico-Philosophicus* adlı eserinde ortaya koyduğu "resim teorisi"ni büyük oranda terk eden yeni bir teori de ortaya koyar ve bu teori, "dil oyunları teorisi" olarak adlandırılır. Wittgenstein *FS*'de artık dil hakkında konuştuğumuzda, bunun bağlamının dil oyunları olduğunu söyler (*FS*: 120). Burada güdülen amaç, dilin nasıl ortaya çıktığı değil, nasıl kullanıldığıdır. Başka bir deyişle Wittgenstein *FS*'de gündelik dilin işleyişine yönelik bir soruşturma yaparak ortaya bir teori koyar; burada odaklandığı şey, dilin kullanımı ve yaşam biçimleridir. Dilin kullanımı ise belirli bağlamlar içerisinde gerçekleşir; bu bağlamlar da "dil oyunları"dır. Dil oyunları, Wittgenstein'ın erken döneminde ortaya koyduğu resim kuramı gibi dil hakkında bize sınırlı bir resim sunmaz. Hintikka'nın deyişle dil oyunları, dil – dünya ilişkilerinin araçlarından daha fazladır, dil, farklı dil oyunlarında uzmanlaşacak şekilde öğrenilir (Hintikka, 2015: 63).

FS ilk olarak Augustinuscu bir resim çizerek başlar. Bu Augustinuscu resim ise üç iddia içerir: a) adlar gönderim yaptıkları şeyi söylemek isterler, b) dil sözcüklerin belirli bir sözdizimine uygun bir biçimde dizilmesiyle oluşur, c) adlar dilin içine gönderim yoluyla yerleşir (Ahmed, 2019: 170). Wittgenstein'a göre ortaya koyulan bu resim, iletişimin iyi bir betimidir, burada bahsedilen dil, konuşmanın izlenmesiyle öğrenilir. Her ne kadar Augustinuscu dil teorisi, model olarak öğrenmeye iyi bir örnek olsa da, bu dilin tamamını yansıtmaz. Burada sunulan resim, Wittgenstein'ın erken döneminde ortaya koyduğu teoriye daha çok benzemektedir. Ama İkinci dönem Wittgenstein baz alındığında, bu anlayış bize dile dair sınırlı bir resim sunar (*FS*: 7). Dil oyunlarının belirli bir sınırı yoktur.⁵ Ama genel olarak bakıldığında, dil oyunları kavramı için "dil ve dilin örgülü olduğu eylemlerin tamamı" demek mümkündür. Dil oyunlarının herhangi bir sayısı yoktur; birçok dil oyunundan bahsedilebilir. Emirler vermek, emirlere uymak, bir olay bildirmek, bir hikâye anlatmak, oyun oynamak, şarkı söylemek, bilmece çözmek, sövmek vb. gibi birçok dil oyunu vardır (*FS*: 23).

Bir sözcüğün tanımını yaparken örneğe ihtiyaç duyup duymamamız, karşımızdaki kişinin bizi anlayıp anlamamasına bağlıdır, çünkü tanım, sözcüğün dilde oynadığı role bakarak yapılır (*FS*: 28). Bu sebeple bir kişinin herhangi bir dil oyunundan bahsedebilmesi için, öncelikle o dil oyununa hâkim olması gerekir. Wittgenstein için bir cümleyi anlamak, bir dili anlamak demektir, bir dili anlamak da bir tekniğe hâkim olmak demektir; bu tekniğe

² Wittgenstein'dan yapılan her alıntı, kitap adının kısaltması ve önerme numaraları verilecektir. *Kesinlik Üstüne* adlı metni *KÜ* ve *Felsefi Soruşturmalar* adlı metni *FS* olarak kısaltılacaktır.

³ Zorunluluk, aynı zamanda *a priori*dir. Örneğin matematiksel bir eşitlik olan "2+2=4" önermesi, *a priori*dir, yani zorunlu demektir. Dolayısıyla bu önerme her durumda, koşullara bağlı olmaksızın zorunlu olacaktır.

⁴ Buna en güzel örnek Eukleides geometrisinden Riemann geometrisine geçiştir. Bilindiği gibi Eukleides geometrisi iki boyutludur. Burada dikkat çekeceğimiz nokta Eukleides geometrisinin beşinci postulatıdır. Buna göre belirli bir noktadan belirli bir doğruya yalnızca bir paralel doğru çizilebileceğini söylemektedir. Eukleides geometrisini bir dil oyunu olarak ele alırsak, postulatların da bu dil oyununun temeli olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Eukleides geometrisi özelinde beşinci postulat da dil oyununun temelinde olduğu için kesindir. Bundan dolayı sorgulanması anlamsızdır; çünkü dil oyunu, yani Eukleides geometrisinin üzerinde yükseldiği ayaklardan biri de budur. Fakat 1854 yılında Riemann tarafından ortaya konulan "eliptik geometri" bu postulatı geçersiz kılmıştır; bu bağlamda izlenen kuralların değişmesiyle birlikte oyun da ve oyunun değişmesiyle birlikte de temeldeki kesinlikler de değişmiştir.

⁵ Burada "dil oyunları" kavramı ve farklı farklı dil oyunlarını karıştırmamak gerekir. Sınırı belli olmayan, kavram olarak dil oyunudur. Farklı farklı dil oyunlarının sınırları belirlidir.

hâkim olan kişi, belirli kuralları izler (Molacı ve Çakın, 2019: 145). Aynı zamanda sözcüklerin anlamları da dil oyunlarına göre değişebilir. Bir dil oyununda duygu belirten bir sözcük, başka bir dil oyununda emir verme işlevinde kullanılabilir. Buradan hareketle sözcüğün imleminin, onun kullanımına, yani dil oyununa göre değişebileceğini söylemek mümkündür. Dil oyunu, oyunu oynayan kişilerin arasında anlamlıdır.

FS'de, gündelik dilin yaşam biçimlerinden ibaret olduğu söylenir (*FS*: 19). Yaşam biçimleri, dil oyunları üzerinde kabul görmüş uzlaşımlar ve kurallar bütünüdür. Ama dil oyunları ve yaşam biçimleri arasındaki ilişki açıklanamaz bir ilişkidir; çünkü bu ilişkiyi açıklamak, başka bir dil oyununa başvurmayı gerektirir. Tepe'nin deyişiyle, her dilsel kullanım, bu ister betimleme olsun ister başka türden kullanım olsun, bir yaşam etkinliği içinde, belirli bir yaşam bağlamında gerçekleşir (Tepe, 2019: 100). Dil oyunları zamanla değişir; dil oyunlarının zaman içerisinde değişmesi demek, kurallarının, sözcüklerin, kavramların, içeriğin vb. zaman içerisinde değiştiği anlamına gelir (*FS*: 65; *FS*: 256). İşte Wittgenstein, kuşkunun meşruiyetini sorgularken dayandığı temel, bu dil oyunları teorisisidir.

3. KUŞKUNUN ANLAMSIZLAŞMASI

Wittgenstein, kuşkunun meşruiyetini sorgularken, dilsel açıdan kuşkunun meşru olmadığı durumları araştırarak işe başlar. Başka bir deyişle Wittgenstein'in sorguladığı şey, kesin olarak öne sürdüğümüz şeylerin, ne derece kesin olduğu veya ne derece kuşku olduklarıdır. Nitekim o, şöyle der;

“1. Burada bir el olduğunu biliyorsan, geri kalan her şeyi sana bağışlayacağız.

2. Bana – ya da herkese – öyle görünmesinden, öyle olduğu sonucu çıkmaz. Sorabileceğimiz ondan kuşkulanmanın anlamlı olup olmayacağıdır” (*KÜ*: 1-2).

Wittgenstein'a göre ellerimin varlığından kuşku duymam için bir sebep yoktur. Oysa kuşku duymak için bir sebep olması gerekir (*KÜ*: 122). Daha açık bir deyişle, “Ellerimin olduğunu biliyorum” gibi bir ifade, bize kuşku hakkında yanlış bir resim sunar. Yani burada kuşku oyunu yanlış oynanır. Bu önermenin tersi -daha sonra da detaylı bir şekilde ele alacağımız gibi- yanlış değil, saçmadır, çünkü ellerimin olduğunun doğrulanmaya ihtiyacı yoktur. Nitekim Moore da böyle düşünür; fakat o ayrıca bu önermeyi “bildiğini” öne sürer. O, bu türden önermeleri bildiğini öne sürerken, aslında “bilmek” fiilini kategorik olarak yanlış kullanır. Çünkü “bilmek” fiili, yalnızca bir şeyin bilindiği durumları değil aynı zamanda bildiğimizi sandığımız durumları da ifade eder (*KÜ*: 12).

Wittgenstein, bu durumu kör birinin “İki elin var mı?” sorusunu bize sormasına benzediğini söyler. Bu soruyu soran kişiye karşı vereceğimiz cevapta, ellerimize bakarak emin olmaya çalışmayacağımızı söyler; çünkü böyle bir anlık kuşku, gözlerimize neden güvenmemiz gerektiğini de sorgulamamıza neden olur (*KÜ*: 125).

Burada aktarılmak istenen şey, bir şeyden kuşku duyarken, aslında kuşku duymadığımız şeylerin de arka planda olduğudur; yani kuşkunun kendisi de bazı temeller üzerine inşa edilir. Bu sebeple her şeyden kuşku duymak Wittgenstein'a göre rasyonel değildir (*KÜ*: 115). Bir metaforla örnek verecek olursak, her şeyden kuşku duymaya kalkışmak, üstünde olduğumuz ağacı kesmektir; oysa kuşku duymamızı sağlayan da aslında o ağacın kendisidir, aynı zamanda her şeyden kuşku duymaya çalışmak, kuşku duyanı ve kuşkunun kendisini de kuşkulu hale getirir. Moore'un kuşkuya karşı öne sürdüğü önermeler bu türdendir. Kanterian'a göre Wittgenstein, bu önermelerin felsefi bağlamda hiçbir bilgi ifade etmediğini belirtir (Kanterian, 2020: 198). Peki, bir önermenin bilgi ifade etmemesi ne anlama gelir? Burada temel tez aslında şudur: Empirik bir önerme, olgusal önermedir, bu sebeple tersi mümkündür, başka bir deyişle empirik bir önermenin tersi de anlamlıdır. Bu da onun doğruluğu ya da yanlışlığının dünyaya bağlı olduğu anlamına gelir. Ama bir önerme mantığın bir parçasıysa, onun tersi anlamlı değil saçmadır. Yukarıda bahsettiğimiz türden önermeler, kavramsal çerçevemizi betimler, bundan dolayı Monk'un deyişiyle mantığın bir parçasıdır (Monk, 2005: 790). Elleri olan birinin “Ellerim var” demesi/iddiasında bulunması, Wittgenstein'a göre empirik değildir; çünkü tersi anlamsızdır. Daha önce de söylediğimiz gibi bu türden olan şeyler dolaysız olarak insanların farkında oldukları şeylerdir; bu türden şeyleri bildiğimizi söylememiz, bilgi fiilini yanlış kullanmamızdan kaynaklanır. Çünkü insan, bildiğini sandığı şeylere yönelik de “bilmek” fiili kullanır. Örneğin “Otobüsün 30 dakika içinde kalkacağını biliyordum ama kalkmadı, demek ki yanılmışım” dediğimde, aslında geçmiş deneyimlerime dayanarak kesinlikle bildiğimi iddia ettiğim bir şeyi dile getirsem de bu iddiamda yanılmam pekâlâ olanaklıdır. Oysa “Başımın ağrıdığını zannetmişim” gibi bir önerme kurmak anlamsızdır; çünkü ağrı, zihinsel bir durumdur ve kişi, bu zihinsel durumu birebir deneyimler. Ellerim konusunda da tıpkı bu önerme gibi birebir deneyimleme söz konusudur; bundan dolayı bir kişi ellerinin olduğunu bildiğini söylemeye gerek duymaz; çünkü bilmek, bildiğini sanmak anlamına da gelir. Dolayısıyla “Ellerimin olduğunu zannetmişim” gibi saçma bir durum ortaya çıkar. Buradan hareketle Wittgenstein için, bu türden önermeler, hakkında kuşku duyulamayacak önermelerdir ve bilginin konusu değildir. Morkoç, Wittgenstein için bilgi konusu olabilecek şeylerin, hakkında kuşku duyabileceğimiz şeyler olduğunu söyler (Morkoç, 2021: 121).

Monk, bu temellerin önerme formunda sunulması sonucu ortaya çıkacak saçma duruma binaen, bu türden önermelerin “akleleştirilemez önermeler” olduğunu söyler (Monk, 2005: 790). “Türkiye çok güzel bir ülkedir”, “Bu kitap çok sıkıcıydı” gibi epistemolojik değeri olmayan ama olgusal olana yönelik değer yüklü önermelerin tersini düşünmek, hatta bu önermeler bize karşı öne sürüldüğünde reddetmek gayet mümkün ve makuldür. Ama ellerim olduğu halde olmadığımı iddia etmem Wittgenstein’a göre saçmadır. “Ellerim var”, “Dünya benden önce de vardı” gibi bildirimlere dair olan kuşku, farklı çerçevelerde anlam kazanan kuşkudur; bu tür kuşku için, özel durumların olması gerekir. Bu özel durumlar, Wittgenstein’ın deyişle olağan dışı durumlardır (KÜ: 264).⁶ Burada çerçeveden kastımız dil oyunlarıdır; kuşku da ancak dil oyunları içerisinde iş görür (KÜ: 24). Fakat bu çerçeveler sabit değildir; zamanla değişebilir. Bir zamanlar saçma diye reddedilen şey, şimdi kabul edilebilir; aynı şekilde bir zamanlar kabul edilen şeyler, bugün saçma oldukları için reddedilebilir (Monk, 2005: 800). Wittgenstein bu durumu nehir metaforuyla anlatır. Buna göre düşüncelerimizin nehir yatağı değişebilir; bu değişimle beraber, bazı şeyler anlam kazanabilir veya kaybedebilir (KÜ: 97). Fizikten örnek verecek olursak, 17. Yüzyıla kadar “Doğa boşluktan hoşlanmaz (*horror vacui*)” anlayışı gayet makul, kabul edilebilir bir anlayışken, günümüzde bu anlayış reddedilmiştir. 17. yüzyıla kadar evrenin merkezinde Dünya’nın olduğu kabul edilirken, daha sonra bu anlayışın yanlış olduğu saptanmış ve evrenin küçük bir parçası olduğumuz fikri kabul görmüştür. Aynı şekilde önceden evren sadece Güneş Sistemi’nden ibaret sanılırken, günümüzde Güneş Sistemi’nin evrenin sadece minicik bir parçası olduğu görüşü hâkimdir. Kısaca örneğimizden de hareketle gerek dil oyunları gerekse dil oyunlarının temelinin, yeni gelişmeler ışığında değiştiği söylenebilir.

Wittgenstein’in eleştirdiği, kendi deyimiyle nişan aldığı hedef⁷ kuşunun anlamsızlaştığı yerdir. Bu anlamsızlık Monk’a göre davranışsal nedenlerden ötürü değil, mantıksal nedenlerden ötürüdür (Monk, 2005: 810). Bu şekilde öne sürülen bildirimlerin, sadece özel durumlarda anlamı vardır; örneğin dilimi bilmeyen bir insana, elimi havaya kaldırarak “İşte bu bir eldir!” gibi bir bildirimde bulunmam, herhangi bir sakınca içermez. Başka bir deyişle bu tarz bildirimler, yalnızca belirli özel çerçeveler dâhilinde anlam kazanır. Yani bu ifadelerin bilgisel bir değeri yoktur. Bunlar Wittgenstein’a göre felsefede saçma bir görüntü ortaya çıkarır. Bu gibi bildirimler kesin bilgiye dair örnekler değildir; aksine kuşunun anlamsız olduğu durumların örnekleridir. Wittgenstein’ın deyişle bunlar, doğru ve yanlış birbirinden ayırt etmemize yarayan, miras aldığımız arka plândır; bunlarda yanılıyorsak, söylediğimiz hiçbir şeyin doğruluğu hakkında garantimiz yoktur (KÜ: 69, 94).

Wittgenstein’a göre kuşunun sonuna eylemler, yani davranışlar yoluyla ulaşılır. Daha açık bir deyişle, kuşku, yapa yapa, ede ede aşılır. Örneğin “çocuklar kitapların var olduğunu, koltukların var olduğunu öğrenmez; kitapları getirmeyi, koltuklarda oturmayı öğrenir” (KÜ: 476), yani tek tek nesnelere değil, bu nesnelere olgu bağlamları üstünde eylemde bulunarak kuşku aşılır. Kuşku, ancak ve ancak, birçok kuşku duyulmayan davranış edindikten sonra öğrenilen bir şeydir. Çünkü kuşku için zemin oluşturacak, kendisinden kuşku duymayacağımız şeyler gerekir. Yani öncelikle dil oyununun öğrenilmesi gerekir. Bu dil oyunlarının temelinde ise kuşku duyulmayan şeyler vardır. Wittgenstein’ın deyişle “kuşku duyulan ve duyulmayan davranışlar vardır, birincisi varlığını ikincisine borçludur” (KÜ: 354). Çocuk dili öğrendiğinde, aynı zamanda neyin araştırılıp neyin araştırılmayacağını da öğrenir (KÜ: 472). Örneğin rafta bir kitap olduğunu öğrendiği zaman, rafa bir sonraki bakışında o şeyin bir kitap mı yoksa başka bir şey mi olduğu konusunda kuşku duymaz. Aynı zamanda kuşku yapan şey, bir sonunun olmasıdır. Çünkü Wittgenstein için sonu olmayan kuşku, kuşku değildir (KÜ: 625). Kuşku oyununun kendisi zaten önceden kesinliği varsayar (KÜ: 115). Başka bir deyişle kuşunun varlığı, onun nasıl giderileceğini de varsayar. Nasıl giderileceği konusunda da dayandığımız yer, dil oyunlarının temelleri; yani nesnel kesinliklerimizdir. Bu noktadan sonra, dil oyunları ve kesinlik ilişkisinin incelemeye tabi tutulması gerekir.

4. DİL OYUNLARI VE KESİNLİK

Wittgenstein’in, kesinliği *öznel* ve *nesnel kesinlik* olmak üzere ikiye ayırdığını söylemiştik. Öznel kesinlik, tamamen ikna olmayı ve söz konusu şeyden hiç kuşku duymamayı ifade eder (KÜ: 193). Bu hâliyle öznel kesinliğin bir tür kişisel tatmin olma ve emin olma durumu olduğunu söylemek mümkündür; bundan dolayı topluma mal olmamış çoğu inanç bu kategori içerisinde değerlendirilebilir. Burada önemli olan nokta, bunları temellendirme ihtiyacının olmamasıdır. Yani insan, inanılan, hakkında kuşku duymadığı kişisel bir inancını ispatlamak zorunda değildir. Örneğin Ahmet, Murat’ın kafeye saat 13.00’da geleceğine inanır; ama bunu gerekçelendirmesi gerekmez. Yine de bu inanç, herkesin aynı inanca sahip olduğu anlamına gelmez; adı üstünde bu öznel kesinliktir. Konumuz açısından bizi daha çok nesnel kesinlik ilgilendirir. Wittgenstein nesnel kesinliğin yanılmanın olanaklı olmadığı durumlarda mümkün hâle geldiğini söyler (KÜ: 193). Kesinlik meselesi, kuşku

⁶ Bu konu daha sonra açılacaktır; fakat konunun daha iyi anlaşılması için kısaca bahsetmekte yarar vardır. Örneğin ağır bir kaza geçiren bir kişi, bilinci açıldığında ilk olarak bedenine bir bakar; böyle bir durumda ellerinin, kollarının, bacaklarının varlığından kuşku duyması, Wittgenstein’ın bahsettiği olağandışı durumlara örnek olarak gösterilebilir.

⁷ “Notlarını okumanın bir filozofu, kendisi düşünen birini, ilgilendirebileceğine inanıyorum. Hedefi ancak nadiren vurmuş olsan da durmadan hangi hedeflere nişan aldığının farkına varacaktır.” (KÜ: 387)

meselesinde olduğu gibi tek başına ele alınacak bir konu değildir. Onun da tıpkı kuşku gibi “dil oyunları”yla birlikte ele alınması, konunun aydınlanması için daha yararlı olacaktır. Bunun sebebi, kesinliğin dil oyunlarının temelinde yatması ve o temel üstünde yükselmesidir.

Kesinlik, dil oyunlarında önceden varsayılmıştır, başka bir deyişle tüm dil oyunları, belli bir türden kesinliğe dayanır (KÜ: 446). Bu, dil oyunlarının temelinde bulunan nesnel kesinliktir.⁸ Dil oyununa hâkim olan her kişi, bunları temel ve kesin olarak kabul eder. Bu sebeple onlardan kuşku duymaz; çünkü kuşku duymak için herhangi bir sebep yoktur. Bunlardan kuşku duymak, kuşku duyan kişinin oyunu yanlış oynadığını bize gösterir; yani bu kişinin dil oyununu bilmediği, ona hâkim olmadığı söylenebilir (KÜ: 446). Çünkü kuşku duymak için de bu temellere ihtiyaç vardır. Bu durumda kuşku duyan kişinin oyunu öğrenmesi gerekir.⁹ Bahsettiğimiz temeller, sadece bir kişi için geçerli olan temeller değildir; dil oyununu bilen herkes tarafından, bunun böyle olduğu kabul edilir. Dil oyunlarının temeli olarak kabul edilen bu şeyler, uzlaşma dayalı olarak temele yerleşmektedir (KÜ: 271). Bilgi iddiası, yani bilgi diye öne sürülen şeyler kuşkuya ya da onaya bağlıyken, “kesinlik” ve “bilgi” zihinsel olmaktan çok toplumsaldır (Garver, 2002: 117).

Wittgenstein’a göre bazı şeyleri anlayabilmek için, hakkında kuşku duyulmayan, kesin olarak kabul edilen şeylerin bulunması gerekir (KÜ: 519). Bu olgular kuşkunun ötesinde olmakla beraber, daha önce de söylediğimiz gibi dil oyunlarının temelinde bulunur; diğer tüm bilgilerimiz de bu temeller üzerine inşa edilir. Daha açık bir deyişle bir şeyden kuşku duymak için, temelde kuşku duymadığımız şeylerin olması gerekir. Örneğin, en saçma biçimde dünyanın etrafında görünmez bir çaydanlığın döndüğünü iddia ettiğimiz durumda dahi, bir uzayın ve Dünya’nın var olduğunu kabul etmemiz gerekir. Fakat “Dünyanın etrafında görünmez bir çaydanlık vardır”¹⁰ önermesini ileri sürerken, bu temel kabuller dile getirilmez. Çünkü onlar menteşelerdir ve Wittgenstein’ın deyişiyle “kapının dönmesini istiyorsam, menteşeler sabit olmalıdır” (KÜ: 343). Bu menteşeler, düşüncelerimizin yapı iskelesidir (KÜ: 211), düşüncelerle iş görmenin temelidir (KÜ: 401) ve insan araştırmasının temel ilkeleridir (KÜ: 670). Moyal-Sharrock’a göre menteşelerle olan ilişkimiz, rasyonel bir ilişki değildir ve onlara olan güvenimiz bir tür kanıtsal tutumdur (Moyal-Sharrock: 2004: 54-56); aynı zamanda menteşeler, rasyonellik öncesi, meşru tekrarların bir sonucudur (Moyal-Sharrock: 2004: 9). Buradan hareketle menteşelerin düşünce sistemimizin bir parçası değil, onun temellerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda menteşelerin, dil oyununun temelinde yatan kurallar bütünü olduğu da söylenebilir. Bunlar kesinlikler olarak karşımıza çıkmakla beraber, öne-sürüm biçiminde ortaya konulmazlar. Onlar, dil oyunları içerisinde, dil oyunlarını oluşturan olgu bağlamlarında kendilerini örtük biçimde verir; yani onlar kendini gösterir. Dolayısıyla ayrıca öğrenme süreci gerektirmezler. Örneğin “Şu anda masamda kahvem yudumlayarak bu makaleyi yazıyorum.” cümlesinde, var olduğum, ellerimin olduğu gibi temeller kendini gösterir. Bunlardan birinden kuşku duymak, yaptığım eylemden de kuşku duymama sebep olacaktır. Böylece bu tarz önermelerin doğru ve yanlış arasında değil, anlamlı ve saçma arasında sınır olduğunu söylemek mümkündür (Salvatore, 2013: 120). Bu tarz tümceleri temel yani birer kural olarak kabul etmemizin nedenleri vardır. İlk olarak bu kurallar normatiftir, ikinci olarak gerçeklik tarafından onaylanmaya ihtiyaçları yoktur; çünkü onlar, gerçeği anlamlandırma yollarıdır ve son olarak olumsuzlamaları yanlış değil anlamsızdır (Salvatore, 2013: 115). Bahsettiğimiz önermelerin normatifliği ise dil oyunlarında oynadıkları normatif rolden gelir. Bu normatif rolün yitirildiği bazı özel durumların olduğunu tekrar belirtmekte yarar vardır. Örneğin kaza geçiren bir insan, ellerinin olup olmadığını kontrol edebilir. Aynı şekilde bacak ameliyatına giren bir insan, çıktığında bacağının olup olmadığını yoklayabilir. Bu gibi durumlarda kesinlik, yerini başka kesinliklere bırakır; Wittgensteinci metaforla söylersek, böyle durumlarda menteşeler, yerini başka menteşelere bırakır. Temel ve kesin kabul ettiğimiz menteşelerin yerini bazı durumlarda farklı menteşelere bırakması ve dil oyunlarının zamanla değişebilmesi, bize hem dil oyunlarının hem de temellerinin mutlak olmadığını gösterir.

Temellerin mutlak olmaması, zamanla değişebilmesi, temellerden kuşku duymamız gerektiği anlamına gelmez. Wittgenstein bu durumu şu şekilde açıklar:

Ya en temel şeyler hakkındaki kanılarını bile değiştirmek zorunda kalsaydın? Bunun yanıtı şu olmalı gibi görünüyor: Değiştirmek zorunda değilsin. Onların ‘temel’ olması tam da bu demektir (KÜ: 512).

Yani bu temellerden, bu kesinliklerden kuşku duymak için, herhangi bir sebep yoktur; bunlar daha önce de söylediğimiz gibi, temeldirler ve bilgi bu temel üzerine inşa edilir. Bu inşa edilmiş süreci, bilginin kesinlikten yoksun olduğu anlamına gelmez.

⁸ Bundan sonraki bahsedişlerde özel olarak belirtilmediği sürece, nesnel kesinlik yerine sadece kesinlik ifadesi kullanılacaktır.

⁹ “Bring the book!” buyruğuna karşı, İngilizce dil oyununu bilmeyen bir kişi, tepki vermeyecektir. Yani bu kişinin, bu ifadeyle ne kastettiğini anlamayacaktır. Bundan dolayı belki de kitap yerine kalem de getirebilir. Yani bu kişi dil oyununu yanlış oynamaktadır. Bu sebeple, önce dil oyununu öğrenerek onu anlamak gerekir.

¹⁰ Russell’ın “Is There A God?” adlı makalesinde verdiği bu örnek her ne kadar farklı bir bağlamda olsa da saçmalığı bakımından, burada verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Çünkü bu kadar saçma bir önermeyi dahi öne sürerken temelde bazı şeyleri örtük olarak kabul etmemiz gerekir.

5. SONUÇ

Wittgenstein'in kesinlik konusundaki görüşlerine hak vermek gerekir; sebebine gelirsek, ilk olarak gerçekten de temellerin kuşkuya açılması rasyonel bilginizi tehlikeye sokar. Çünkü bunlar, dil oyunlarımızın temelini oluşturur; yargı vermemizi olanaklı hale getirir ve bununla birlikte rasyonel bilginizi inşa etmemizi sağlar; ayrıca kuşku duyabilmemiz de bu temellere bağlıdır. Bunlar menteşelerdir ve nasıl ki bir şeyin dönmesini isterken menteşelere ihtiyacımız varsa, dil oyunu içerisinde konuşabilmek, eyleyebilmek için de birtakım menteşelere ihtiyacımız vardır. Wittgenstein aslında bu türden şeylerden kuşku duyulamayacağını söylerken kastetmek istediği şey, her şeyden kuşku duyulamayacağıdır; kuşku duyulamayacak şeyler de aslında bilginin konusu değildir. Bu türden kesinlikler, dil oyunlarına içkindir; aslında Wittgenstein bunu söylerken transandantal bir epistemoloji ve kesinlik anlayışını da dışarıda bırakır. Kesinliğin dil oyunlarına içkin olması demek, onun dışarıda aranmaması gerektiği anlamına da gelir. Aynı zamanda Wittgenstein'in temelleri kuşkuya kapatması, onun bir tür dogmatikliğe sürüklendiği anlamına gelmez. Kesinlik dil oyunlarına içkin olduğundan dil oyununun değiştiği yerde, kesin olan da değişir. Aslında konuyu çekmeye çalıştığımız yer de burasıdır, zira Wittgenstein'in çözümlemesi, erken dönemdeki gibi dogmatik bir felsefeyle sonuçlanmaktan ziyade, daha rasyonel ve realiteye uygun bir biçimde sonlanır.¹¹ Bu uygunluk gerek bilim tarihindeki değişimlerde gerekse realitede gözlemlenebilir; şimdi örneklerle iddiamızı desteklemeye çalışalım.

Burada ilk vereceğimiz örnek, fizik tarihinden olacaktır. Copernicus öncesi dönem düşünüldüğünde, fizik ve astronomi bilimi söz konusu olduğunda geçerli anlayışın, Aristoteles ve Ptolemaios eksenli bir evren tasarımı olduğu bilinir.¹² Buna göre evren, kapalı bir sistemdir ve merkezinde de Dünya bulunur. Diğer tüm gezegenler ve Güneş, Dünya'nın etrafında döner. Buna göre aslında evreni ya da hayatı algılama biçimimiz de buna göre şekillenir. 1600'lerde yaşayan birine, Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü söyleyecek olsak, muhtemelen bizimle dalga geçerdi. Çünkü algılama biçimi, bu temel kesinlik üzerinden şekillenmiştir. Daha sonra sistemde çıkan aykırılıklar, onun sorgulanmasına neden olmuş ve Galileo, Kepler ve Newton'un çalışmaları sayesinde, Copernicus evren modeli daha da geliştirilerek evreni anlama ve anlamlandırma biçimimizde değişiklikler meydana getirmiştir. Aslında burada meydana gelen olay, dil oyununun değişmesidir; böyle bir değişiklik sonucu, temel kesinliklerimizin de revizyona uğradığı söylenebilir. Bilim tarihindeki birçok örnek, bu türden bir değişime neden olmuştur. Eukleides'ten Riemann'a, Aristoteles'ten Darwin'e, Ptolemaios'tan Copernicus'a kadar bilim tarihindeki her devrim, beraberinde kesinlikleri, bununla birlikte bilişsel durumumuzu da değiştirmiştir. Aslında bu türden değişimlerin meydana gelmesinden dolayı da Wittgenstein'in kesinlik konusundaki görüşlerin bir tür dogmatikliğe sebep olmadığı konusundaki tezimiz desteklenmiş olur.

Realiteye baktığımızda da aslında dil oyunlarının değişmesiyle gerçekliğin değiştiğine yönelik birçok örnek bulunabilir. Evli bir çifti düşündüğümüzde, birinin diğerine "Boş ol!" dediği durumda ne gerçekleşir? Bu çift gerçekten boşanmış mıdır? Olayı iki bakış açısıyla değerlendirmemiz gerekir. Dinsel dil oyunlarına göre yorumladığımızda, eşlerden birinin bunu söylemesi sonucu, bu çiftin nikahları düşer. Diğer bir yandan hukuksal dil oyunu perspektifinden bakarsak, bu çift mahkemede boşanmadığı sürece nikahları devam eder. Buradan hareketle aslında dil oyunlarının değişmesiyle birlikte gerçekliğin de nasıl değişebildiği, farklı dil oyunlarında farklı gerçekliklerin olabileceği de görülmüş olur.

KAYNAKÇA

Ahmed, A. (2019) "Wittgenstein: Felsefi Soruşturmalar", *Dil Felsefesi*, (B. Lee, Der.), (Eren Rızvanoğlu, Çev.), Fol Yayınları, Ankara.

Churchland, P. M. (2018), *Madde ve Bilinç*, (S. M. Tura, Çev.), Alfa Yayınları, İstanbul.

Garver, N. (2006), "Gramer Olarak Felsefe", *Wittgenstein: Sessizliğin Grameri*, (E. Çakmak, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 106-131.

Hintikka, J. (2015), *Wittgenstein Üzerine*, (F. Osman, Çev.), Sentez Yayıncılık, İstanbul.

Kanterian, E. (2020), *Wittgenstein*, (K. Daniş, Çev.), Ketebe Yayınları, İstanbul.

¹¹ Wittgenstein'in erken dönem felsefesi, *Tractatus Logico-Philosophicus* etrafında şekillenmiştir; burada ise ortaya konulan teori "resim kuramı" olarak özetlenebilir. Her ne kadar Wittgenstein erken dönem felsefesinde kesinlik üzerine yoğunlaşmamış olsa da çözümleme yaparak aslında onun kesinliği erken döneminde bir tür *a priori*lik olarak sunduğu söylenebilir; dolayısıyla erken dönemde kesin olan, değişmez olandır; oysa geç döneminde Wittgenstein bu düşünceyi büyük oranda terk etmiştir. Dolayısıyla erken dönemdeki dogmatiklik geç dönem felsefesinde yoktur; temellerin değişebilmesi bunun en açık örneğidir.

¹² Aslında güneş merkezli evren modeli, ilk olarak Copernicus'un ortaya attığı bir model değildir; modelin bilinen ilk savunucusu Sisamlı Aristarchus'tur, Copernicus bu modeli geliştirerek tekrar ortaya koymuştur.

- Molacı, M. ve Çakın, M. (2019), “Sınır Çizme Etkinliği Olarak Felsefe”, *L. Wittgenstein: Temel Kavram ve Sorunlar*, (H. Tepe – B. Akar, Der.), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Monk, R. (2005), *Wittgenstein: Dâhinin Görevi*, (B. Kılınç ve T. Er, Çev.), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Moore, G. E. (1959), “A Defence Of Common Sense”, *Contemporary British Philosophy*, London.
- Morkoç, U. (2021), “Wittgenstein ve Moore: Kesinlik ve Şüphencilik Üzerine Bir Soruşturma”, *ETHOS: Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Diyaloglar*, 14 (2), 109-131.
- Moyal-Sharrock, D. (2004), *Understanding Wittgenstein's On Certainty*, Palgrave Macmillan, London.
- Salvatore, N. C. (2013), *Wittgensteinian Epistemology and Cartesian Skepticism*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Edinburg University, Scotland.
- Tepe, H. (2019), “Tek Sorun İki ‘Felsefe’”, *L. Wittgenstein: Temel Kavram ve Sorunlar*, (H. Tepe ve B. Akar), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Wittgenstein, L. (2016), *Felsefi Soruşturmalar*, (H. Barışcan, Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Wittgenstein, L. (2020), *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer*, (D. Şahiner, Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.